

*І. А. Ажаман,
д. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту та управління проектами,
Одеська державна академія будівництва та архітектури, м. Одеса
О. І. Жидков,
аспірант кафедри менеджменту та управління проектами,
Одеська державна академія будівництва та архітектури, м. Одеса*

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

*I. Azhaman,
Doctor of Science in Economics, Associate professor, Head of the Department of Management and Management the Project, Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Odessa
O. Zhydkov,
Postgraduate at the Department of Management and Management the Project,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Odessa*

THE NATURE AND STRUCTURE OF THE ECONOMIC POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

Визначено актуальність дослідження сутності та структури економічного потенціалу підприємства. Проведено аналіз існуючих підходів до трактування економічного потенціалу підприємства. На основі узагальнення результатів дослідження економічний потенціал підприємства запропоновано визначати як певну його спроможність, здатність сприяти задоволенню потреб суспільства, розвиватися у визначено напрямку, досягати поставлених цілей за умов максимальної ефективності, отримувати заплановані результати, підвищувати конкурентоспроможність за рахунок сформованої у певний момент часу сукупності структурованих ресурсів, які використовуються у умовах дії чинників зовнішнього середовища. Визначено, що структура економічного потенціалу підприємства є сукупністю підсистем — потенціалів і складових, взаємодія яких в певний момент часу за дії чинників зовнішнього середовища створює умови для здатності до задоволення потреб суспільства, розвитку, досягнення поставлених цілей та отримання визначених результатів. Складовими економічного потенціалу підприємства визначено кадровий, виробничий, фінансово-інвестиційний, інноваційний, інформаційний, організаційно-управлінський, конкурентний, маркетинговий та підприємницький потенціал.

It is determined the relevance of researching the essence and structure of economic potential of the enterprise. The analysis of the existed approaches to the interpretation "economic potential of enterprise" have been made. On the basis of the exaggeration of research results, the economic potential of enterprise was proposed to determine as a certain opportunity, ability to meet the needs of society, to develop in the determined direction, to reach the set goals in conditions of maximum efficiency, to receive planned results, to increase the competitiveness at the expense of structured at certain time resources which are used under the influence of the external environment.

It is determined that the structure of an economic potential of the enterprise is a complex of subsystems — potentials and components, the interaction of which at a certain time under the influence of external factors to create the conditions for the ability to meet the needs of society, developing, achievement of the estimated targets and receiving the determined results.

The components of economic potential of the enterprise were determined as staff potential, productive, financial-investment, innovative, information, management, competitive, marketing and business potential.

Ключові слова: економічний потенціал, підприємство, структура, кадровий потенціал, фінансово-інвестиційний потенціал, виробничий потенціал, організаційно-управлінський потенціал, конкурентний потенціал.

Key words: economic potential, enterprise, structure, personnel potential, financial and investment potential, production potential, organizational and managerial potential, competitive potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Успішна діяльність підприємства на ринку в значній мірі визначається його економічним потенціалом, який характеризує склад ресурсів, можливості суб'єкту господарювання щодо досягнення цілей у майбутньому, певного перспективного стану тощо. Дослідження економічного потенціалу та його структури дозволить виявити напрями, активізація управ-

лінської діяльності щодо яких сприятиме подальшому розвитку підприємства. Проблема формування оптимальної структури потенціалу підприємства набуває особливого значення та актуальності за умов обмеженості ресурсів та ускладненого доступу до певних їх видів, необхідності створення умов до швидкої адаптації підприємства до змін у зовнішньому середовищі.

Таблиця 1. Визначення поняття "економічного потенціалу підприємства"

Визначення економічного потенціалу підприємства	Автор
Ресурсний підхід	
Ступінь використання своїх ресурсів	Костирко Р.О. [11]
Сукупна здатність наявних економічних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого обсягу корисності, відповідного потребам суспільства на певному етапі його розвитку	Балацький О.Ф. [12]
Складна економічна система функціональних відносин між елементами реального і потенційного рівнів розвитку підприємства, що відбиває його готовність у певний час мобілізувати ресурсні можливості для досягнення поставлених цілей з максимальною ефективністю у процесі оптимальної взаємодії з зовнішнім середовищем	Савченко М.В. [13.]
Сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що можуть за певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинників середовища бути спрямовані на реалізацію діяльності підприємства, метою якої є задоволення нових потреб суспільства	Калінеску Т.В., Романовська Ю.А., Кирилов О.Д. [14]
Цільовий підхід	
Міра досягненням підприємством поставленої мети	Шкроміда Н.Я. [15]
Сукупність здатностей, здібностей	
Реальна або ймовірна здатність підприємства виконувати цілеспрямовану роботу	Райан Б. [16]
Забезпечує здатність підприємства досягати поставлені перед ним цілі, використовуючи для цього наявні в нього матеріальні, трудові і фінансові ресурси	Ковальов В.В., Волкова О.Н. [17]

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо трактування економічного потенціалу підприємства дозволив встановити, що в науковій літературі не сформовано єдиного визначення цієї категорії.

Сутність економічного потенціалу наводиться в словникових та енциклопедичних виданнях, в працях Костирка Р.О., Балацького О.Ф., Савченка М.В., Ковальова В.В., Волкова О.Н., Романова А.П., Губанової М.Н., Петровича І. М. та інших вітчизняних та зарубіжних вчених. Економічний потенціал розглядається з різних підходів, що визначає потребу узагальнення існуючих понять. Також потребують узагальнення дослідження щодо складових економічного потенціалу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою наукового дослідження є визначення сутності та складових економічного потенціалу підприємства, узагальнення підходів до його трактування, а також формування структури економічного потенціалу сучасного підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження трактування "економічного потенціалу" дозволило виявити наявність різних підходів до його визначення. Так, економічний потенціал досліджується на макро- та мікрорівнях. Згідно досліджень Носової О. В. тривалий час в економічній науці підприємство не розглядалося як суб'єкт господарювання, який чинить певний вплив на розвиток суспільства. В працях класиків, зокрема Мальтуса Т., Мілля Дж., Рікардо Д., Сея Ж.-Б., Сміта А. увага здебільшого присвячувалась проблемам добробуту суспільства, який залежав від виробничого потенціалу нації. Щодо дослідження економічного потенціалу підприємства, то вони почалися представниками неокласичної школи економічної теорії — через пошуку шляхів оптимального розподілу ресурсів, які використовує підприємство з метою максимізації цільової функції. Історично першою спробою розробки такої функції прийнято вважати результати досліджень А.Беррі ще у 1890 рр., який допомагав А. Маршаллу під час підготовки математичного додатку до його "Принципів економічної науки" [1].

Активне ж використання поняття "економічний потенціал підприємства" в наукових працях економічного спрямування мало місце починаючи з 70—80-х років ХХ ст., коли завдання нарощування темпів і обсягів виробництва стали пріоритетними для підприємств. У працях більшості дослідників того часу економічний потенціал підприємства визначався з точки зору його можливостей максимізувати виробничу функцію у вигляді випус-

ку матеріальних благ або певного ефекту.

Більшість вчених вивчають економічний потенціал на рівні держави, хоча деякі науковці розглядають економічний потенціал підприємства, трактуючи його як окрему систему, або як один з видів чи елементів структури потенціалу [2—7].

В Академічному глумачному словнику економічного потенціалу розглядається як сукупність економічних можливостей держави (або об'єднання держав), які можуть бути використані

для забезпечення всіх матеріальних потреб (виробництва, оборони, особистих потреб населення і т. ін.) [8].

Райзберг Б.А. розглядає економічний потенціал в загальному розумінні і визначає його як сукупну здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання. Схоже визначення наводиться у словнику "Економіка: від А до Я", де "економічний потенціал" визначають як спроможність економіки країни, галузей, підприємств здійснювати виробничу діяльність, випускати продукцію, товари, надавати послуги, задовольняти попит населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва та споживання [9—10].

На макрорівні "економічний потенціал" розглядають Равіан Б., Костирко Р.О., Ковальов В.В., Волкова О.Н., Балацький О.Ф., Савченко М.В. та інші. Визначення авторів умовно можна розділити на групи. До першої з них відносяться ті, що розглядають економічний потенціал з ресурсної точки зору, другі — розглядають з точки зору здатностей або можливостей. Такі підходи до трактування "економічного потенціалу підприємства" наведено в таблиці 1.

Узагальнюючи результати досліджень економічний потенціал підприємства нами пропонується визначати як певну його спроможність, здатність сприяти задоволенню потреб суспільства, розвиватися у визначено напрямку, досягати поставлених цілей за умов максимальної ефективності, отримувати заплановані результати, підвищувати конкурентоспроможність за рахунок сформованої у певний момент часу сукупності структурованих ресурсів, які використовуються у мовах дії чинників зовнішнього середовища.

Отже, економічний потенціал підприємства відображає здатності та можливості, які формуються у підприємства за наявності у певний момент часу сукупності ресурсів, виробничих потужностей, інших резервів. Такі ресурси характеризуються кількісними та якісними показниками, певним складом та структурою. Досягнення здатностей та можливостей відбувається через систему соціально-економічних відносин, які формуються всередині підприємства та за його межами (відносини з об'єктами та факторами зовнішнього середовища). Максимальній ефективності таких відносин сприяє структурно-функціональна складова, організаційна структура підприємства, структура управління, система розподілу функціональних обов'язків, удосконалення яких потенційно спрямоване на розвиток підприємства в майбутньому. Динамічність економічного потенціалу підприємства формує необхідність управління ним, забезпечення його інноваційності, гнучкості

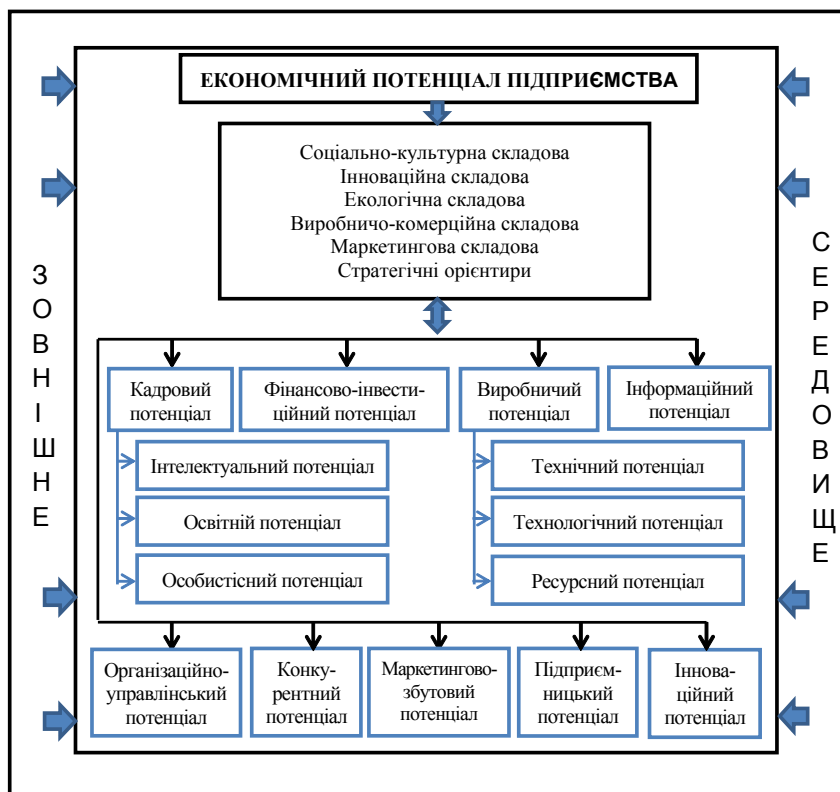

Рис. 1. Структура економічного потенціалу підприємства

Джерело: узагальнено та доповнено автором.

та адаптивності до змінюваних умов зовнішнього середовища.

Економічний потенціал підприємства виступає однією з основних його властивостей, яка формує підґрунтя для цілеорієнтованого довгострокового функціонування, розвитку в напрямі досягнення стратегічних орієнтирів на основі використання наявних ресурсів.

Економічний потенціал підприємства як складна категорія складається з певних елементів. Дослідження питання складових економічного потенціалу підприємства дозволило встановити, що у науковій літературі не сформовано єдиного такого переліку елементів.

Краснокутська Н.С. правомірно зазначає, що структура економічного потенціалу підприємств різних галузей та масштабів діяльності не є одноковою, проте можна сформулювати базовий набір елементів, який є обов'язковим для діяльності підприємств різних сфер. Антоян Р.Е. та Ястремський М.А. у своїх працях зазначають, що основні елементи економічного потенціалу підприємства поділяються на матеріальні, фінансові, трудові та природні ресурси. До матеріальних ресурсів автори відносять засоби виробництва: засоби праці і предмети праці; до фінансових ресурсів відносять власні і позикові кошти; трудові ресурси представляють собою персонал підприємства. Економічний потенціал підприємства включає в себе майно, технологію, персонал, внутрішні та зовнішні зв'язки та відносини, в т.ч. господарські, наукові, юридичні та інші, а також методи і способи ведення господарства. Особливістю підходу цих авторів є те, що вони вбачають за необхідне також враховувати форму власності (державну, акціонерну та ін.) або форму володіння нею (орендна). На наш погляд такий підхід є доцільним, бо вони впливають на систему взаємовідносин, величину витрат, а отже, на результати діяльності підприємства загалом [18].

До складу економічного потенціалу підприємства включають матеріальні і нематеріальні засоби також Романов А.П., Губанова М.Н., Петрович І. М., Проко-

пишин-Рашкевич Л. М. та інші. Проте Романов А.П., Губанова М.Н. акцентують увагу на те, що економічний потенціал підприємства також включає здатності робітника, колективу, підприємства, суспільства в цілому до ефективного використання наявних засобів та ресурсів. Також вони зазначають, що в структуру входять виробничо-технологічні та економічні зв'язки. В узагальненому вигляді за структурою, проте не за змістом, зазначені автори склад економічного потенціалу підприємства включає матеріальну, людську, фінансову, інформаційну та комерційну складові.

Скоробогата Л.В. у своїх працях зазначає, що економічний потенціал включає чотири основні складові потенціали — кадровий, виробничий, фінансовий та інформаційний. Проте, на нашу думку, такий підхід до структури економічного потенціалу підприємства не відображає у повній мірі елементи його елементи та потребує розширення.

Петрович І.М. і Прокопишин-Рашкевич Л.М. подають складові економічного потенціалу підприємства в більш розгорнутому вигляді та включають до їх переліку такі потенціали: інформаційний, фінансово-інвестиційний, інноваційний, виробничий (включає природно-ресурсний, технологічний та технічний), потенціал відтворення, кадровий, науково-технічний, маркетингово-логістичний, а також організаційно-управлінський потенціал, який складається з потенціалів організаційної структури управління й управлінського [19].

Заслуговує на увагу уточнення Лапіна Є.В., який зазначає, що економічний потенціал характеризується соціальною, виробничо-економічною та екологічною складовими [6].

Узагальнюючи дослідження щодо складових економічного потенціалу підприємства нами пропонується наступна його структура, основні елементи якої зображено на рисунку 1.

ВИСНОВКИ

Економічний потенціал підприємства є спроможністю, здатністю сприяти задоволенню потреб суспільства, розвиватися у визначено напрямку, досягати поставлених цілей за умов максимальної ефективності, отримувати заплановані результати, підвищувати конкурентоспроможність за рахунок сформованої у певний момент часу сукупності структурованих ресурсів, які використовуються у мовах дії чинників зовнішнього середовища. Економічний потенціал підприємства відображає здатності та можливості, які формуються у підприємства за наявності у певний момент часу сукупності ресурсів, виробничих потужностей, інших резервів.

Структура економічного потенціалу підприємства представляє собою сукупність підсистем: потенціалів і складових, сукупність та взаємодія яких в певний момент часу за дії чинників зовнішнього середовища створює умови для здатності до задоволення потреб суспільства, розвитку, досягнення поставлених цілей та отримання визначених результатів. Складовими економічного потенціалу підприємства є кадровий, виробничий, фінансово-інвестиційний, інноваційний, інформаційний, організаційно-управлінський, конкурентний, маркетинговий та підприємницький потенціал.

Література:

1. Національна економіка [текст]: навч. посіб. / За заг. ред. О.В. Носової. — К.: Центр учбової літератури, 2013. — 512 с.
2. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем: моногр. / О.Ф. Балацкий. — Сумы: Университетская книга, 2006. — 972 с.
3. Савченко В.Ф. Потенціал національної економіки України: моногр. / В.Ф. Савченко. — Чернігів: ЧДІЕіУ, 2009. — 273 с.
4. Калінеску Т.В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток: моногр. / Т.В. Калінеску, Ю.А. Романовська, О.Д. Кирилов. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. — 272 с.
5. Ажаман І.А. Економічний потенціал будівельного підприємства — сутність та підходи до визначення / І.А. Ажаман, В.С. Дога, О.І. Жидков // Економіка та управління: сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. — Одеса: ОДАБА, 2017. — С. 283—286.
6. Лапін Е.В. Экономический потенциал предприятий промышленности: формирование, оценка, управление [Текст]: дис. ... д-ра экон. наук: 08.07.01 / Лапін Евгений Васильевич. — Сумы, 2006. — 432 с.
7. Ажаман І.А. Теоретичне обґрунтування сутності та властивостей потенціалу підприємства / І.А. Ажаман, О.І. Жидков // Економіка та держава. — 2018. — № 2. — С. 22—26.
8. Академічний тлумачний словник — Електронний ресурс. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/potencial>
9. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. — М.: 2003; Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.giab-online.ru/files/Data/2006/12/7_YAnkevich.pdf
10. Економіка: від А до Я: Понятійно-термінол. слов. / О.В. Куроченко, М.А. Копнов, В.П. Сладкевич та ін. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008. — 368 с.
11. Костирко Р.О. Комплексний підхід до стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості господарюючого суб'єкта / Р.О. Костирко // Вісник Нац. університету "Львівська Політехніка". Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2007. — № 578. — С. 141—145.
12. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем: моногр. / О.Ф. Балацкий. — Сумы: Университетская книга, 2006. — 972 с.
13. Савченко М.В. Управління економічним потенціалом промислових підприємств [Текст]: дис. ... к.е.н.: 08.06.01 / М.В. Савченко. — Харків, 2004. — 190 с.
14. Калінеску Т.В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток: моногр. / Т.В. Калінеску, Ю.А. Романовська, О.Д. Кирилов. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. — 272 с.
15. Шкроміда Н.Я. Комплексна оцінка економічного потенціалу суб'єктів господарювання / Н.Я. Шкроміда. // Економічний аналіз: Зб. наук праць. — Тернопіль: Економічна думка. — Тернопіль: ТНУ, 2011 — Вип. 9, Ч. 1. — С. 383—386.
16. Райан Б. Стратегический учет для руководителя / Пер. с англ. под ред. В.А. Микрюкова. — М.: Аудит; ЮНИТИ, 1998. — С. 61.
17. Ковалев В.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. / В.В. Ковалев, О.Н. Волкова. — М.: ПРОСПЕКТ, 2002.
18. Краснокутська Н.С. Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження: моногр. / Н.С. Краснокутська. — Харків: Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2010. — 247 с.
19. Петрович І.М. Економіка та фінанси підприємства: підручник / І.М. Петрович, Л.М. Прокопишин-Рашкевич. — Львів, 2014. — 408 с.

References:

1. Nosova, O.V. (2013), *Natsional'na ekonomika* [National economy], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
2. Balackij, O.F. (2006), *Jekonomicheskij potencial administrativnyh i proizvodstvennyh sistem* [Economic potential of administrative and production systems], Universitetskaja kniga, Sumy, Ukraine.
3. Savchenko, V.F. (2009), *Potentsial natsional'noi ekonomiky Ukrainy* [The potential of the national economy of Ukraine], ChDIEiU, Chernihiv, Ukraine.
4. Kalinesku, T.V. (2007), *Stratehichnyj potentsial pidpryemstva: formuvannia ta rozvytok* [Strategic potential of the enterprise: formation and development], Vyd-vo SNU im. V. Dalia, Luhansk, Ukraine.
5. Azhaman I.A. Doha, V.S. and Zhydkov, O.I. (2017), "The economic potential of a construction company — the essence and approaches to the definition", *Ekonomika ta upravlinnia: suchasnyj stan i perspektyvy rozvytku: materialy III Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii* [Economics and Management: Current State and Prospects: Materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference], ODABA, Odesa, Ukraine, pp. 289—292.
6. Lapin, E.V. (2006), "Economic potential of industrial enterprises: formation, evaluation, management", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Sumy, Ukraine.*
7. Azhaman, I.A. (2018), "Theoretical substantiation of the essence and properties of the enterprise potential", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 2, pp. 22—26.
8. *Akademichnyj tлумachnyj slovnyk* (2018), "Potential", available at: <http://sum.in.ua/s/potencial> (Accessed 10 March 2018).
9. Rajzberg, B.A. (2003), "Modern Economic Dictionary", available at: http://www.giab-online.ru/files/Data/2006/12/7_YAnkevich.pdf (Accessed 10 March 2018).
10. Kurochenko, O.V. Kopnov, M.A. and Sladkevych, V.P. (2008), *Ekonomika: vid A do Ya: Poniatiyno-terminolohichnyj slovnyk* [Economics: from A to Z: Concept and terminology dictionary], DP "Vydavnychyj dim "Personal", Kyiv, Ukraine.
11. Kostyrko, R.O. (2007), "A comprehensive approach to the strategic analysis of the potential of financial and economic stability of the business entity", *Visnyk Nats. universytetu "Lviv's'ka Politekhnikha". Seria: Menedzhment ta pidpryemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, vol. 578, pp. 141—145.
12. Balackij, O.F. (2006), *Jekonomicheskij potencial administrativnyh i proizvodstvennyh sistem* [The economic potential of administrative and production systems], Universitetskaja kniga, Sumy, Ukraine.
13. Savchenko, M.V. (2004), "Management of the economic potential of industrial enterprises", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Kharkiv, Ukraine.*
14. Kalinesku, T.V. (2007), *Stratehichnyj potentsial pidpryemstva: formuvannia ta rozvytok* [Strategic potential of the enterprise: formation and development], Vyd-vo SNU im. V. Dalia, Luhansk, Ukraine.
15. Shkromida, N.Ya. (2011), "Integrated assessment of economic potential of economic entities", *Ekonomichnyy analiz*, vol. 9, no. 1, pp. 383—386.
16. Rajan, B. (1998), *Strategicheskij uchet dlja rukovoditelja* [Strategic accounting for the manager], Audit; JuNITI, Moscow, Russia.
17. Kovalev, V.V. (2002), *Analiz hozjajstvennoj dejatel'nosti predpriatija* [Analysis of the economic activities of the enterprise], PROSPEKT, Moscow, Russia.
18. Krasnokuts'ka, N.S. (2010), *Potentsial torhovel'noho pidpryemstva: teoriia ta metodolohiia doslidzhennia* [Potential of trade enterprise: theory and methodology of research], Kharkivskij derzhavnyj universytet kharchuvannia ta torhivli, Kharkiv, Ukraine.
19. Petrovych, Y.M. (2014), *Ekonomika ta finansy pidpryemstva* [Economics and finance of the enterprise], Lviv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2018 р.